

Inna fantastyka naukowa jest możliwa

Natalia Karga

Aurora 5 (6.04.2025)

OKAZJA: DWIE PRELEKCJE ZAMIAST JEDNEJ!

Inna fantastyka naukowa jest możliwa

Natalia Karga

Aurora 5 (6.04.2025)

OKAZJA: DWIE PRELEKCJE ZAMIAST JEDNEJ!

Dygresja:

Tomek zaproponował, żebym przygotowała prelekcję o space operach innych niż zachodnie.

Pomysł fajny, tylko... space opera, czy w ogóle fantastyka, to gatunek wybitnie zachodni. A jeśli nawet w krajach Wschodu czy Południa powstają jakieś space opery, to bariera językowa uniemożliwia nam ich poznanie.

Dlatego zaproponowałam, że może zrobię prelekcję o “innej” fantastyce - wychodzącej poza ramy gatunku - i stąd zajawka, która ukazała się w programie.

Jednakowoż gdy zaczęłam się wgryzać w temat, znalazłam całkiem sporo space oper wychodzących poza ramy “zachodniości”. Więc o nich opowiem. Ale poza tym pokażę Wam całkiem sporo przykładów innej fantastyki.

W ten sposób otrzymujecie dwie prelekcje zamiast jednej. How cool is that? ;-)

... ale do rzeczy.

Najpierw wyjaśnijmy sobie kilka spraw.

fantastyka naukowa i space opera

Space opera to podgatunek fantastyki naukowej.

Rzeczywistość pokazuje, że aby zaistniała fantastyka naukowa, potrzebujemy:

- swobody myślenia i posiadania własnych poglądów - aby mogły się rozwijać nauka i literatura
- kultury literackiej - powszechności książek, a dokładniej beletrystyki
- metodologii naukowej pozwalającej tworzyć naukę w sposób systematyczny i powtarzalny
- szacunku dla badaczy, wynalazców, pionierów nowych technologii - żeby książki o nich miały odbiorców

Ze wszystkich cywilizacji w dziejach ludzkości, te warunki spełniła dopiero XIX-wieczna zeświecczona (ale wcześniej chrześcijańska) Europa i kilka byłych kolonii brytyjskich - głównie USA i Kanada) - czyli “cywilizacja Zachodu” albo krócej “Zachód”.

fantastyka naukowa - gatunek zaistniały dzięki kulturze i filozofii Zachodu

lingua franca fantastyki naukowej: język angielski

problem z tłumaczeniami:

oprócz zwykłej bariery między dwoma językami dochodzi bariera związana z (nie)rozumieniem przez tłumacza świata przedstawionego i neologizmów wprowadzanych przez autora lub nawiązań tkwiących w nazwach własnych

(cywilizacja judeochrześcijańska wykształciła sporo wspólnych kodów kulturowych i tłumaczenie między językami europejskimi nie sprawia dużych trudności, ale tłumaczenie tekstów osadzonych w rdzennych językach i kulturach Azji, Afryki, Ameryki jest ogromnym wyzwaniem)

rozwiązanie:

zamiast tłumaczyć, poczekać na autorów-migrantów posługujących się angielskim na co dzień (albo na autorów anglojęzycznych od urodzenia, ale wychowanych w kulturach nie-zachodnich)

czym właściwie jest fantastyka naukowa?

Isaac Asimov: *“gałąź literatury zajmująca się wpływem rozwoju nauki na istoty ludzkie”*

Samuel R. Delany: *“science fiction to literatura mówiąca o tym, co się nie zdarzyło”*

Kingsley Amis: *“SF jest klasą narracji prozatorskiej przedstawiającą sytuacje, które nie mogłyby się zdarzyć w świecie, jaki znamy, ale są hipotetycznie postulowane na podstawie jakiegoś odkrycia naukowego lub technicznego, albo pseudonaukowego lub pseudotechnicznego, pochodzenia ziemskiego lub pozaziemskiego”*

Lester del Rey: *“nawet zagorzały miłośnik lub fan ma trudności z wyjaśnieniem, czym jest science fiction”*

Arthur C. Clarke: *“próby zdefiniowania fantastyki naukowej będą kontynuowane tak długo, jak długo ludzie będą pisać prace doktorskie”*

Damon Knight: *“fantastyka naukowa to to, na co wskazując mówię: To jest fantastyka naukowa”*

a co to jest space opera?

a co to jest space opera?

A long time ago in a galaxy far,
far away....

a co to jest space opera?

Epicka skala:	fabuła obejmuje ogromne przestrzenie kosmiczne, często całe galaktyki, imperia międzygwiazdne czy wojny między cywilizacjami.
Przygoda i akcja:	dynamiczna narracja, intrygi polityczne, bitwy kosmiczne, heroiczne misje i pojedynki - często w stylu klasycznej powieści przygodowej.
Wynalazki, koncepcje, technologie:	zaawansowane statki kosmiczne, broń i sztuczna inteligencja (często romantyzowane).
Silne osobowości:	charyzmatyczni (ale też stereotypowi) bohaterowie - odważni piloci, księżniczki, rebelianci, dowódcy, imperatorzy.
Wielkie konflikty:	wojny międzygwiazdne, polityczne intrygi i starcia cywilizacyjne, które mają kluczowy wpływ na losy całych planet i układów gwiazdnych.
Egzotyczne światy i rasy:	różnorodne krajobrazy planet, różne formy życia, rozmaite rasy obcych.
Mieszanie gatunków:	często elementy fantasy, mitologii, westernu i innych.
Emocje i konflikty:	wątki miłosne, rodzinne dramaty i osobiste animozje między postaciami.
Przeznaczenie i bohaterstwo:	postać okazuje się wybrańcem wskazanym przez przepowiednię lub staje się bohaterem ratującym wszechświat (a przynajmniej planetę :-).

a co to jest space opera?

a co to jest space opera?

space opera - nawiązanie do *soap opera*

(inne nawiązanie: *horse opera* - niskobudżetowe westerny)

soap opera - cykle słuchowisk radiowych

- zapoczątkowane w latach 30. XX wieku w USA
- adresowane do gospodyń domowych
- sponsorowane przez producentów proszków do prania
- oczekiwania producentów: skuteczna sprzedaż
 - ... czyli przyciągnięcie uwagi odbiorców

(i to właściwie jest warunek sukcesu w każdej sprzedaży)

... a jakie są najczęściej oczekiwania odbiorców?

zderzenie kultur - fantastyka europejska a amerykańska

Europa: praktycznie brak niewolnictwa (mogę rozwinąć), utopie, powieści dydaktyczne, opowieści edukacyjne o wynalazkach, równoległe romantyzm i powieść gotycka, powieści awanturnicze, romantyczny idealizm. Rewolucja Francuska - hasła wolności i równości wszystkich obywateli (ale nie obywaterek). Owszem - w europejskich koloniach bywało inaczej (Leopold II i ludobójstwo w Kongo). Tradycje walk narodowych o wolność: Holandia i Belgia, Wiosna Ludów, Polska, Bałkany. Związki zawodowe, walka o prawa robotników. Kasy chorych, kasy ubezpieczeń. Powszechny dostęp do szkolnictwa (choć szkolnictwo nie uwzględniało praw mniejszości narodowych - dążono do ich asymilacji).

Ameryka: powszechność niewolnictwa (niewolnicy mieli bardzo ograniczone prawa, a właściciele mogli je bezkarnie łamać), obawy przed rdzenną ludnością, uniezależnienie się kolonii od Korony Brytyjskiej, stopniowe wypieranie rdzennych mieszkańców ze środkowej i zachodniej części USA - siłą lub podstępem (roznoszenie epidemii, sprzedaż alkoholu), ciągły napływ migrantów z Europy (nie tylko), ziemia rozdawana osadnikom za bezcen, powszechny dostęp do broni, Dzikie Zachód, łatwość bogacenia się, gorączka złota, wysoka przestępczość, niejednorodne prawo stanowe, wynarodowianie rdzennych mieszkańców (uniemożliwianie życia w tradycyjny sposób, udostępnianie alkoholu, nawracanie na chrześcijaństwo, odbieranie dzieci rodzicom, umieszczanie w szkołach z internatami), szkolnictwo podzielone rasowo (młodzież kolorowa miała niewielkie szanse na wykształcenie ponadpodstawowe, co pogłębiało stereotypy). Teoretycznie istniały prawa broniące rdzennych mniejszości (czy Czarnych), w praktyce bardzo trudne do egzekwowania.

zderzenie kultur - fantastyka europejska a amerykańska

Europa - fantastyka naukowa wywodząca się z powieści dydaktycznych, obfitość różnych wzorców literackich, wielu autorów w poszczególnych językach narodowych od XVII wieku (Francis Bacon, Daniel Defoe, Jonathan Swift, Giacomo Casanova, Mary Shelley, Herbert George Wells, Jules Verne - że wymienię tylko tych bardziej znanych)

Ameryka - specyficzny podgatunek powieści awanturniczych - edisonady: opowieści o młodym wynalazcy ratującym świat / okolicę / rodzinę / piękną narzeczoną przed atakiem złoczyńców (często żądnych krwi Indian) przy pomocy własnych wynalazków; poza tym przedruki (i plagiaty) powieści europejskich - w szczególności Wellsa i Verne'a. Również własna tradycja literacka, np. Edgar Allan Poe, Mark Twain, L. Frank Baum, Jack London, oraz wielu autorów w Europie nieznanych.

zderzenie kultur - fantastyka europejska a amerykańska

Edward Elmer “Doc” Smith (1890-1965) - w USA wielbiony, uznawany za ojca space opera. Przez wielu amerykańskich pisarzy, naukowców czy nawet wojskowych uważany za źródło inspiracji.

Koncepcje Smitha zostały przez armię USA użyte do odwzorowania sytuacji na polu walki na potrzeby dowodzenia operacjami, wpłynęły ponadto na rozwój technik i technologii stealth utrudniających wykrywanie pojazdów, okrętów czy samolotów, na systemy wczesnego ostrzegania, na ideę połączonego centrum dowodzenia, kontroli i komunikacji, na strategię obrony przeciwrakietowej, a nawet na sposób podejmowania decyzji strategicznych (konceptcja OODA: obserwacja, orientacja, decyzja, akcja).

Więcej: https://en.wikipedia.org/wiki/E._E._Smith#Influence_on_science_and_the_military

W Europie nieznany, w Polsce w ogóle nie tłumaczony. Dlaczego?

“Gdy powieści Maya o szlachetnych czerwonoskórych rozpałały wyobraźnię europejskiej młodzieży, w Ameryce święcił triumfy western, w którym dzielni kowboje zabijali setkami „dzikich” Indian, a Murzynów nie wpuszczano do restauracji. Tą samą mentalnością obdarza swoich bohaterów dr Smith. Obcy to dziki, prymitywny barbarzyńca, nawet jeśli podróżuje w kosmosie na pokładzie skonstruowanego przez siebie kosmolotu. Żadna z ras występujących w powieści nawet nie zakłada możliwości nawiązania kontaktu. Kontakt, o ile do niego dochodzi, zostaje wymuszony w wyniku nierozstrzygniętej walki.” Ireneusz Dybczyński, tłumacz, we wstępie do swojego tłumaczenia powieści Smitha “Trójplanetarni” dostępnego online: https://sf.giang.pl/E_E_Doc_Smith_Trojplanetarni.php

... no dobrze, ale co z tą space operą?

Na blogu księgarni Barnes&Noble pojawił się osiem lat temu tekst wyliczający 55 space oper. Poczynając, oczywiście, od E.E. Smitha.

“Co sprawia, że opowieść science fiction staje się operą kosmiczną? Cóż, musi oczywiście rozgrywać się w kosmosie, choć niekoniecznie cały czas. Spędzanie czasu wyłącznie w arkologii na zniszczonej klimatem Ziemi, a nawet w kopulastym mieście na Marsie, nie wystarczy. Właściwie, im więcej przestrzeni, tym lepiej; choć z pewnością istnieją wyjątki, dobra opera kosmiczna powinna obejmować galaktykę lub dwie, lub przynajmniej układ słoneczny. Opera musi też być wielka i dramatyczna – walki imperiów, inwazje obcych, tajemnicza starożytna technologia i wielkie, rozległe łuki fabularne. Oto 55 opowieści science fiction z ostatnich 70 lat, które przeszły selekcję.”

<https://www.barnesandnoble.com/blog/spaceopera/55-essential-space-operas-last-70-years/>

klasyczna space opera

[The First Lensman](#) (The Lensman Series) E. E. Smith

[The Big Jump](#) Leigh Brackett

[The Star Kings](#) (Star Kings Series) Edmond Hamilton

[Foundation](#) (Foundation Series) Isaac Asimov

[The Paradox Men](#) Charles L. Harness

[The Stars My Destination](#) Alfred Bester

[Cities in Flight](#) James Blish

[Witch World](#) Andre Norton

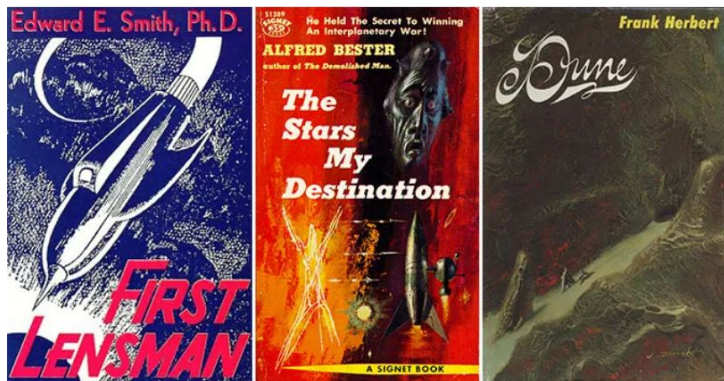
[Starship Troopers](#) Robert A. Heinlein

[Bill, the Galactic Hero](#) Harry Harrison

[Dune](#) Frank Herbert

[The Ship Who Sang](#) Anne McCaffrey

[Nova](#) Samuel R. Delany

space opera i Nowa Fala

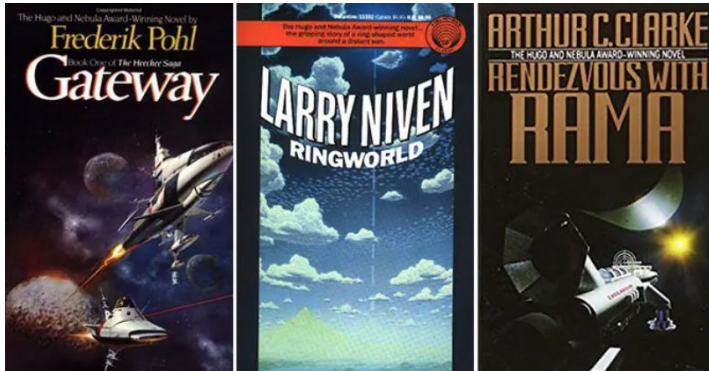
[The Centauri Device](#) M. John Harrison

[Gateway](#) (Heechee Saga) Fredrick Pohl

[Ringworld](#) Larry Niven

[The Forever War](#) Joe Haldman

[Rendezvous with Rama](#) Arthur C. Clarke

lata 80.

[The Snow Queen](#) Joan D. Vinge

[Startide Rising](#) (Uplift Series) David Brin

[Hyperion](#) Dan Simmons

[Ender's Game](#) Orson Scott Card

[Cyteen](#) C. J. Cherryh

[Shards of Honor](#) Lois McMaster Bujold

[Agent of Change](#) Sharon Lee and Steve Miller

[Neverness](#) David Zindell

Iata 90. i Nowa Brytyjska Space Opera

[Use of Weapons](#) Iain M. Banks

[Take Back Plenty](#) Colin Greenland

[A Fire Upon the Deep](#) Vernor Vinge

[Vast](#) Linda Nagata

[Vacuum Diagrams](#) (Xeelee Sequence) Stephen Baxter

[On Basilisk Station](#) (Honor Harrington Series) David Weber

[Deathstalker](#) (Deathstalker Series) Simon R. Green

[The Real Story: The Gap into Conflict](#) (The Gap Cycle)
Stephen R. Donaldson

space opera XXI wieku (1/3)

[Revelation Space](#) (Revelation Space Series) Alastair Reynolds

[The Quantum Rose](#) (Saga of the Skolian Empire) Catherine Asaro

[Trading in Danger](#) (Vatta's War) Elizabeth Moon

[The Quiet War](#) Paul McAuley

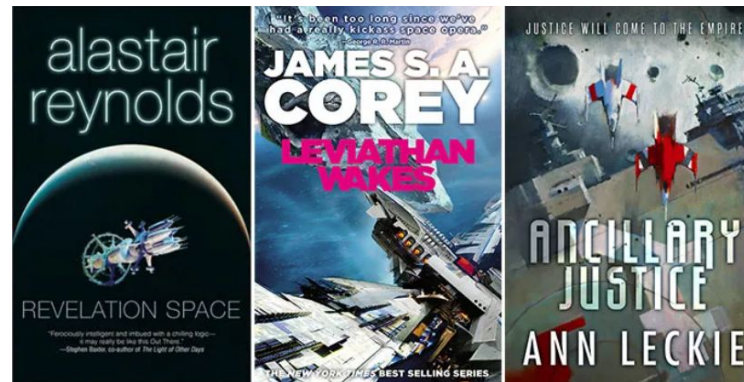
[The Commonwealth Saga](#) Peter F. Hamilton

[Old Man's War](#) John Scalzi

[The Singularity Sky](#) Charles Stross

[Praxis](#) (Dread Empire's Fall) Walter Jon Williams

[Prador Moon](#) (The Polity Series) Neal Asher

space opera XXI wieku (2/3)

[Newton's Wake: A Space Opera](#) Ken MacLeod

[Warchild](#) Karin Lowachee

[Leviathan Wakes](#) (The Expanse) James S. A. Corey

[Ancillary Justice](#) Ann Leckie

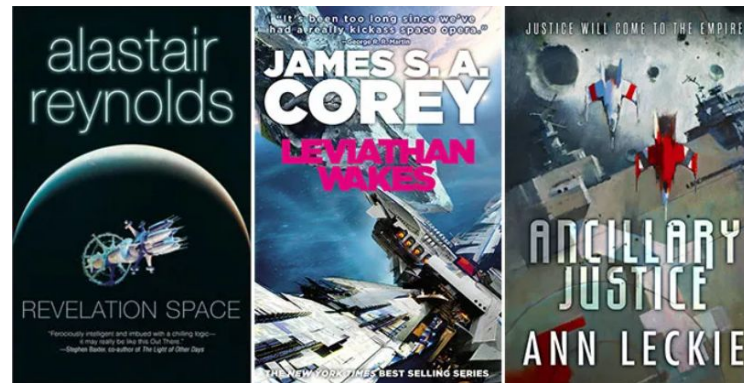
[Ascension](#) Jacqueline Koyanagi

[The Long Way to a Small Angry Planet](#) Becky Chambers

[The Stars Are Legion](#) Kameron Hurley

[Fortune's Pawn](#) Rachel Bach

[The Cold Between](#) Elizabeth Bonesteel

space opera XXI wieku (3/3)

[Behind the Throne](#) (The Indranan War) K. B. Wagers

[The Three-Body Problem](#) (Remembrance of Earth's Past) Cixin Liu

[On a Red Station, Drifting](#) (Xuya Universe) Aliette de Bodard

[City of Pearl](#) (Wess'Har Wars) Karen Traviss

[Ninefox Gambit](#) (Machineries of Empire) Yoon Ha Lee

inna fantastyka naukowa - wyjście poza ramy Zachodu

poszukajmy space oper, czy w ogóle fantastyki naukowej albo w ogóle fantastyki:

- pisanych przez nowe osoby
(spoza zachodniego kręgu kulturowego czy chociaż spoza USA i Wielkiej Brytanii)
- dla innego kręgu odbiorców
(niekoniecznie poszukujących wojen, bitew, romansów)
- osadzonych w innej kulturze
(religii, filozofii - istniejącej współcześnie lub historycznej)
- zawierających inne rozwiązania fabularne
(współpraca zamiast konkurencji, negocjacje zamiast walk, współistnienie zamiast podboju, równe prawa zamiast podziałów czy segregacji)
- i/albo inne postacie protagonistyczne
(dowolnej płci, orientacji, narodowości, religii, gatunku)

inna fantastyka naukowa - wyjście poza ramy Zachodu

inna fantastyka naukowa - wyjście poza ramy Zachodu

1924: Nikołaj Muchanow “Płonące otchłanie”

Николай Иванович Муханов (1882-1942)

«Пылающие бездны» (“Płonące otchłanie”) (1924)

- „Wojna Ziemi z Marsem w roku 2423”
«Война Земли с Марсом в 2423 году»
- „Więźniowie Marsa”
«Пленники Марса»
- „Ten, w którego rękach leżą losy światów”
«Тот, в чьих руках судьбы миров»

Powieść o wojnie pomiędzy cywilizacjami Ziemi i Marsa

Generalnie “typowa” space opera: polityka, romanse, bitwy kosmiczne - niby nic odkrywczego... ale powstawała niedługo po pierwszych tomach “Barsoomu” (1912-1943) Edgara Rice Burroughsa (1875-1950) - czy była nim inspirowana?

komunistyczna fantastyka Europy Środkowo-Wschodniej

ambiwalentny stosunek władz komunistycznych do fantastyki:

- “literatura powinna opisywać rzeczywistość” vs “fantastyka naukowa pozwala pokazać przyszłość, do jakiej dążymy”

duży wpływ cenzury i propagandy na treść (głównie w okresie stalinowskim):

- cybernetyka to zabroniona “nauka burżuazyjna” - więc brak robotów i automatów (aż do odwilży po śmierci Stalina)
- gloryfikacja pracy robotniczej i nauki praktycznej przez pracę
- aprobata dla pracy przekraczającej normy (również godzinowe)
- prawa jednostki muszą ustępować prawom kolektywu (grupy, w której dana osoba uczy się, pracuje, mieszka)
- młodzież wychowywana kolektywnie w szkołach z internatami
- kolektyw ma prawo dyscyplinować i karać jednostki niestosujące się do poleceń i zarządzeń
- negatywnie przerysowane i przejawskrawione postacie kapitalistów lub arystokratów (o ile w ogóle się pojawiały)

1953-59: Krzysztof Boruń, Andrzej Trepka “Zagubiona przyszłość”

“Zagubiona przyszłość” (1953)

“Proxima” (1955),

“Kosmiczni bracia” (1959)

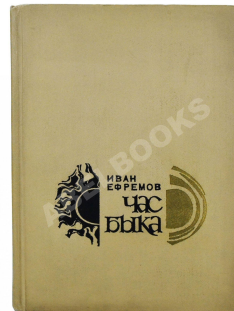
- XXIV-XXV wiek
- komunistyczna ludzkość wysyła wyprawę do Proximy i Alfę Centaura po drodze pomagają rewolucjonistom na kapitalistycznej sztucznej planecie Celesta
- w układzie Proximy znajdują prymitywnych tubylców i ruiny cywilizacji, która wyniosła się do układu Alfę
- po powrocie na Ziemię z reprezentantem Urpian pomagają ocalić ludzkość przed zarazą, która spadła z kosmosu

1957-68: Iwan Jefremow “Mgławica Andromedy”

- około 2 tysiące lat od teraz
- komunistyczne społeczeństwo
- członkostwo w galaktycznej federacji Wielki Pierścień
- bezpośrednie badania najbliższych układów gwiazdnych
- przedłużenie życia do 140-150 lat
- ludzie wszechstronnie wykształceni, mogą wykonywać każdy zawód
- obsesja spiral (prawdopodobnie element ideologii komunistycznej?)

Иван Антонович Ефремов (1908–1972)

- “Mgławica Andromedy” (“Туманность Андромеды”) 1957
- “Serce Węża” (“Сердце Змеи”) 1959
- “Godzina Byka” (“Час Быка”) 1968

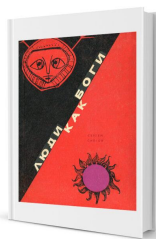

1966-77: Siergiej Sniegow “Ludzie jak bogowie”

Сергей Александрович Снегов (1910-1994)

Ludzie jak bogowie («Люди как боги»):

- *Dalekie szlaki* (1966)
«Галактическая разведка»
- *W Perseuszu* (1968)
«Вторжение в Персей»
- *Pętla wstecznego czasu* (1977)
«Кольцо обратного времени»

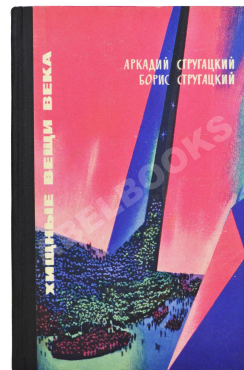
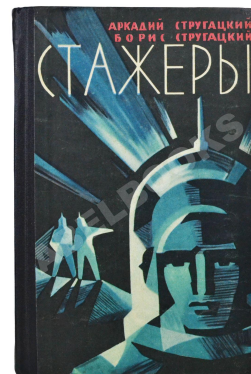
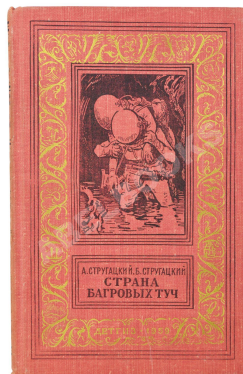

- statki nazywane pługami - napęd zamieniający materię w próżnię i odwrotnie
- ludzkość buduje sztuczną planetę i powołuje federację ras rozumnych
- ekspedycja wysłana do Hiad (gromady gwiazd w Perseuszu) znajduje dowody ataków złych obcych (Niszczycieli, Zływrogów)
- kolejna ekspedycja do centrum galaktyki odkrywa podróże w czasie, ale tylko w bok

1959-85: Arkadij i Borys Strugaccy “Południe. XXII wiek”

(bibliografia w następnym slajdzie)

- pierwsze teksty - bohaterski podbój układu słonecznego (1990+)
- Światy Południa - wiek XXII (około)
- Kabiny Zero-T - teleportacja dokądkolwiek (o ile zna się nazwę miejsca)
- początkowo progresorstwo/uplifting - przyspieszanie rozwoju prymitywniejszych cywilizacji we “właściwym” kierunku
- późniejsze teksty - dyskusja z ideą progresorstwa
- pytania o etykę wymuszania rozwoju, o granice dopuszczalnych interwencji
- walka z cenzurą o każdy tom - wiele zmian, niektóre bezpowrotnie zaginęły, publikacja po wielu latach od napisania pierwszej wersji

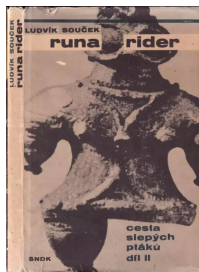
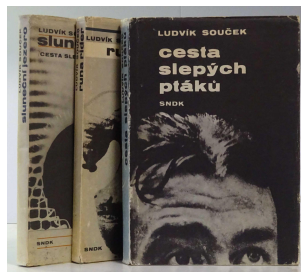

1959-85: Arkadij i Borys Strugaccy “Południe. XXII wiek”

Аркадий Натанович Стругацкий (1925-1991), **Борис Натанович Стругацкий** (1933-2012)

- 1959 – “**W krainie purpurowych obłoków**” (“Страна багровых туч”)
- 1960 – “**Lot na Amalteę**” (“Путь на Амальтею”)
- 1962 – “**Stażyści**” (“Стажёры”)
- 1962 – “**Próba ucieczki**” (“Попытка к бегству”)
- 1962 – “**Południe, XXII wiek**” (“Возвращение (Полдень, 22-й век)”)
- 1963 – “**Daleka Tęcza**” (“Далёкая Радуга”)
- 1963 – “**Trudno być bogiem**” (“Трудно быть богом”)
- 1965 – “**Drapieżność naszego wieku**” (“Хищные вещи века”)
- 1966 – “**Ślimak na zboczu**” (“Улитка на склоне”)
- 1969 – “**Przenicowany świat**” (“Обитаемый остров”)
- 1971 – “**Koniec akcji „Arka”**”/”Koniec eksperymentu „Arka”” (“Малыш”)
- 1972 – “**Pora deszczów**” (“Гадкие лебеди”)
- 1974 – “**Przyjaciel z piekła**” (“Парень из преисподней”)
- 1979 – “**Żuk w mrowisku**” (“Жук в муравейнике”)
- 1985 – “**Fale gaszą wiatr**”/”Fale tłumią wiatr” (“Волны гасят ветер”)

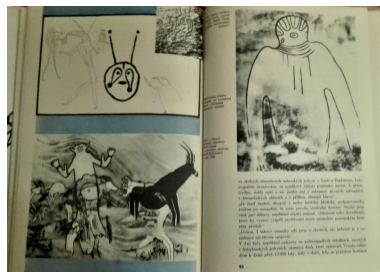
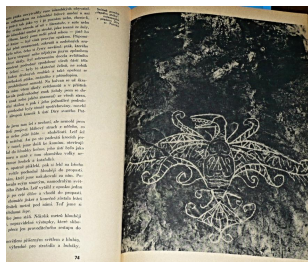
1964-68: Ludvík Souček "Tajemnica ślepych ptaków"

1964: "Tajemnica ślepych ptaków"
("Cesta slepých ptáků")

1967: "Znak ježdźca" ("Runa rider")

1968: "Jezioro Słoneczne" ("Sluneční jezero")

- paradokument - wywiady, fotomontaże
- podróż śladami Verne'a do islandzkiej jaskini
- odkrycie śladów Obcych, którzy pomogli Wikingom odkryć Amerykę w X wieku
- część Wikingów wyemigrowała na Marsa
- czesko-islandzka misja na Marsa
- Obcy muszą wracać do siebie
- po sabotażu misja badawcza staje się wyprawą ratunkową

inna fantastyka - przeciw przemocy

1962-99: James White (1928-99) “Szpital kosmiczny”

Szpital kosmiczny (*Hospital Station*, 1962)

Gwiezdny chirurg (*Star Surgeon*, 1963)

Trudna operacja (*Major Operation*, 1971)

Statek szpitalny (*Ambulance Ship*, 1980)

Sektor dwunasty (*Sector General*, 1983)

Gwiezdny terapeuta (*Star Healer*, 1985)

Stan zagrożenia (*Code Blue – Emergency*, 1987)

Lekarz dnia sądu (*The Genocidal Healer*, 1992)

Galaktyczny smakosz (*The Galactic Gourmet*, 1996)

Ostateczna diagnoza (*Final Diagnosis*, 1997)

Szlifierz umysłów (*Mind Changer*, 1998)

Podwójny kontakt (*Double Contact*, 1999)

1962-99: James White (1928-99) “Szpital kosmiczny”

Pisarz irlandzki, poza kilkoma latami spędzonymi w Kanadzie całe życie spędził w Belfaście. Początkowo aktywny jako redaktor fanzinów, potem zaczął sam pisać. Brzydził się przemocą (choć uwielbiał E.E. Smitha) - stąd pomysł na pisanie o szpitalu i lekarzach.

- jedyna walka to walka o życie pacjentów - nieważne jakiej rasy
- czteroliterowy system klasyfikacji ras (ciekawostka, jak obcy lekarze uczyli się ziemskiego alfabetu?)
- początkowo wyłącznie mężczyźni i “dopuszczalna mizoginia”, potem z tego wybrnął
- gotowy materiał na serial telewizyjny - ale musiałby być animowany
- polskie wydanie - Rebis (2002-09)

1966-2002: Ursula LeGuin - Ekumena

- 1966 *Świat Rocannona* („Rocannon's World")
- 1966 *Planeta wygnania* („Planet of Exile")
- 1967 *Miasto złudzeń* („City of illusions")
- 1969 *Lewa ręka ciemności* („The Left Hand of Darkness")
- 1974 *Wydziedziczeni* („The Dispossessed: An Ambiguous Utopia")
- 1975 *Wszystkie strony świata* („The Wind's Twelve Quarters")
- 1976 *Słowo „las" znaczy „świat"* („The Word for World is Forest")
- 1994 *Rybak znad Morza Wewnętrznego* („A Fisherman of the Inland Sea")
- 1995 *Cztery drogi ku przebaczeniu* („Four Ways to Forgiveness")
- 2000 *Opowiadanie świata* („The Telling")
- 2002 *Urodziny świata* („The Birthday of the World")

1966-2002: Ursula LeGuin - Ekumena

- Ursula Kroeber LeGuin (1929-2018)
- córka antropologa i pisarki, zainteresowana antropologią kulturową
- jedna z prekursorów feministycznej fantastyki naukowej
- wynalazczyni ansibla
- postaci LeGuin szukają porozumienia, unikają przemocy jak długo mogą
- szukała odpowiedzi na pytania dotyczące płci kulturowej i tożsamości płciowej
- *“I mów, że moja chwała z przyjaciół się bierze”* - korespondencja Lema i LeGuin
wydana przez WL w 2024

1966-2002: Ursula LeGuin - Ekumena

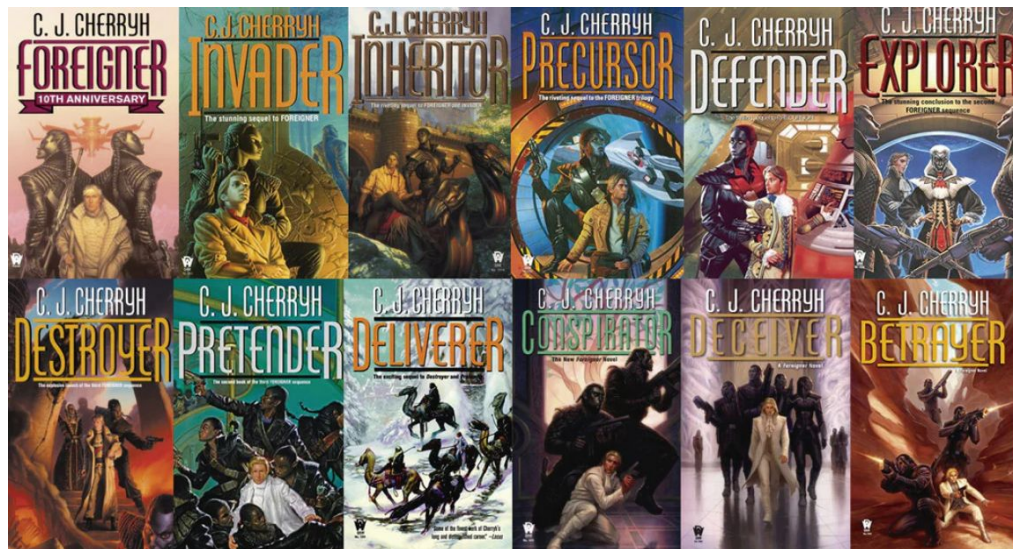
- Ekumena to grupa światów sztucznie zasiedlonych przez eksperymentujących z genetyką starożytnych Haińczyków około miliona lat wstecz. Zapisy zaginęły i poszczególne światy powoli odkrywają siebie nawzajem. Poznajemy je oczyma wysłanników Ekumeny (albo odwrotnie, mieszkańcy światów poznają Ekumenę, czasem przypadkowo).
- Poszczególne społeczeństwa Ekumeny są pretekstem do zadawania pytań o sens ludzkich zachowań w różnych warunkach społecznych (i planetarnych) - pytania dotyczą etyki, płci, przemocy, niewolnictwa, współpracy, odpowiedzi mogą zaskakiwać.
- Ciekawostka - w żadnym ze społeczeństw Ekumeny nie ma zorganizowanej religii.

1994-?: C. J. Cherryh "Przybysz"

powieści

- *Foreigner* (Przybysz, 1994)
- *Invader* (Najeźdźca, 1995)
- *Inheritor* (Spadkobierca, 1996)
- *Precursor* (Prekursor, 1999)
- *Defender* (2001)
- *Explorer* (2002)
- *Destroyer* (2005)
- *Pretender* (2006)
- *Deliverer* (2007)
- *Conspirator* (2009)
- *Deceiver* (2010)
- *Betrayer* (2011)

1994-?: C. J. Cherryh "Przybysz"

powieści (cd.)

- *Intruder* (2012)
- *Protector* (2013)
- *Peacemaker* (2014)
- *Tracker* (2015)
- *Visitor* (2016)
- *Convergence* (2017)
- *Emergence* (2018)
- *Resurgence* (2020)
- *Divergence* (2020)
- *Defiance* (2023)
(z żoną, [Jane Fancher](#))

opowiadania

- "Deliberations" (2012)
- "Invitations" (2013)

1994-?: C. J. Cherryh “Przybysz”

Carolyn Janice Cherry (ur. 1942)

- zaczęła pisać w wieku 10 lat pod wpływem serialu “Flash Gordon”
- wykształcenie klasyczne, specjalizacje: archeologia, mitologia i historia inżynierii
- dodała do nazwiska h, bo wydawca (Donald A. Wollheim) uznał, że nazwisko Cherry pasuje do autorki romansów, nie fantastyki
- zaczęła używać inicjałów imion, żeby ukryć, że jest kobietą
- od kilkudziesięciu lat mieszka z partnerką, kilka lat temu wzięły ślub

1994-?: C. J. Cherryh “Przybysz”

- ludzka kolonia osadzona w świecie atevich - humanoidalnych Obcych - po awarii statku, która skierowała ich w nieznany region galaktyki
- zaczęło się od wojny i separacji ludzi i atevich - powodem była kwestia innych instynktów: ludzie oczekiwali przyjaźni lub miłości (wzajemnego oddania) natomiast atevi hierarchicznej lojalności wobec tego samego przywódcy (man'chi)
- poznajemy świat początkowo oczami jedyne go człowieka dopuszczonego do przebywania wśród Obcych - oficjalnego tłumacza i łącznika między obiema kulturami
- statek, który po osadzeniu kolonistów wyruszył na poszukiwania Ziemi, przybywa szukając pomocy po ataku innych Obcych
- większość cyklu stanowią wewnętrzne problemy atevich, które ludzki tłumacz, jako wyszkolony mediator, pomaga rozwiązywać, ale kilka tomów jest poświęconych kontaktom z innymi Obcymi, kyo
- space opera bez walk - atevi preferują rozwiązywanie konfliktów za pomocą negocjacji lub w ostateczności przez skrytobójców, którzy są jednocześnie strażnikami prawa

2014-21: Becky Chambers “Daleka droga do małej gniewnej planety”

- *Daleka droga do małej, gniewnej planety*
(*The Long Way to a Small, Angry Planet* - 2014)
- *Wspólna orbita zamknięta*
(*A Closed and Common Orbit* - 2016)
- *Record of a Spaceborn Few* (2018)
- *The Galaxy, and the Ground Within* (2021)

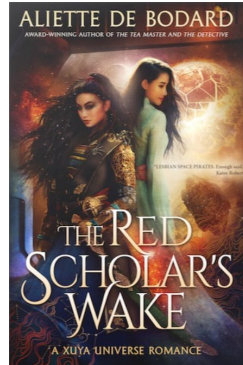
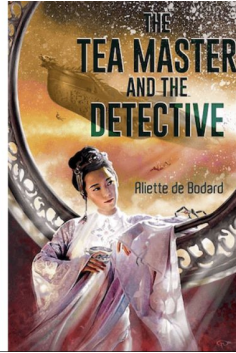
Becky Chambers (ur. 1985) - jest uznawana za prekursorkę hopepunku.

Hopepunk jest reakcją na dekady dystopii i cynizmu. Esencją tej estetyki są: nastrój łagodności i/lub miękkości, świadomość siebie i własnych ograniczeń, chęć buntu w słusznej sprawie, optymizm oraz przekonanie, że warto walczyć o wspólne dobro, mimo że nic nie jest trwałe i nie ma gwarancji, że wszystko się dobrze skończy.

inna fantastyka - nie-zachodnie kultury w kosmosie

2007-?: Aliette de Bodard - Xuya Universe

- Aliette de Bodard (ur. 1982) - urodzona w USA, pochodząca z wietnamsko-francuskiej rodziny, mieszka w Paryżu.
- Xuya to historia alternatywna - cykl o wietnamsko-chińskim imperium kosmicznym.
- Istotne dla akcji są relacje międzypokoleniowe w rozszerzonej rodzinie, w szczególności między kontrolującymi matkami a córkami próbującymi uzyskać niezależność.

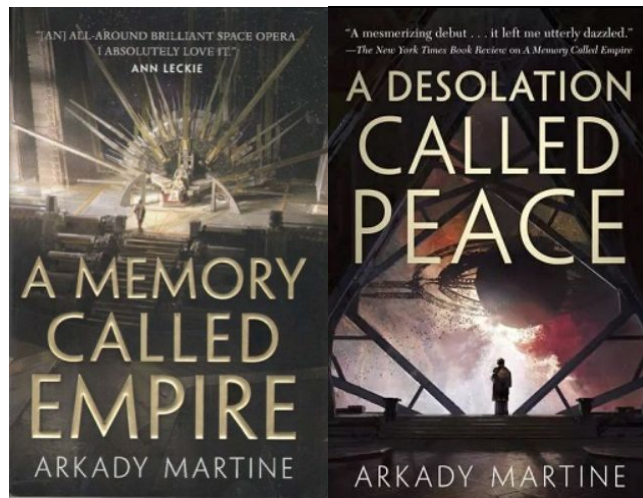
2015-18: Nnedi Okorafor “Binti”

Nnedimma Nkemdili "Nnedi" Okorafor (ur. 1974) - autorka fantasy i sf dla dorosłych i dla dzieci. Rodzice narodowości nigeryjskiej (Igbo) wyemigrowali do USA w 1969.

Binti to opowieść o godzeniu tradycji i postępu, przywiązania do tego co było i szukaniu nowych dróg. O dziewczynie z narodu Himba, która z jednej strony szanuje i kontynuuje tradycje swojego narodu, a z drugiej chce wykorzystać swoje zdolności, studiując wbrew woli rodziny i krewnych. Staje się mediatorką w konflikcie między ludźmi a Meduzami i odkrywa źródło konfliktu między jej ludem a traktującymi ich z góry Khoush.

2019-21: Arkady Martine “Pamięć zwana Imperium”

AnnaLinden Weller (ur. 1985) - historyczka o rosyjsko-żydowskich korzeniach specjalizująca się w historii Bizancjum.

- *Pamięć zwana Imperium* (*A Memory Called Empire*, 2019)
- *Pustkowia zwane pokojem* (*A Desolation Called Peace*, 2021)

codzienna różnorodność

2016-21: Glynn Stewart “Duchy of Terra”

Kanadyjski autor ponad setki powieści składających się na kilkanaście cykli, w większości space opera lub fantasy. Opisuje światy z całkowitym równouprawnieniem - postacie w jego książkach mogą mieć dowolną tożsamość płciową, dowolną orientację seksualną, zawierać dowolne typy związków - i jest to totalnie przezroczyste dla innych postaci (owszem, seksizm i mizoginia nadal istnieją, ale są powszechnie potępiane). Duchy of Terra jest tu tylko jednym z przykładów. Natomiast to co wyróżnia ten cykl, to bardzo realistycznie opisywane różne rasy Obcych, w tym konsekwentnie opisywana płęć i zachowania z niej wynikające.

... i coraz więcej innych :-)

Fantastyka pozwala uciec od rzeczywistości w inny świat.

Jedni wolą uciekać w lepszy z nadzieją, że może taka przyszłość nastąpi.

Inni wolą uciekać w gorszy, żeby wracając poczuć ulgę, że jeszcze nie jest tak źle.

Dziękuję za Waszą cierpliwość i uwagę. :-)

Materiały dodatkowe i nowsze wersje tej prelekcji znajdziecie na moim blogu:

<https://sf-f.pl/2025/01/20/inna-fantastyka-naukowa-jest-mozliwa/>